

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРУ У ФІЛОЛОГІЇ

Олександр Галич

ФЕМІНІСТИЧНА ПРОЗА ГАЛИНИ ТАРАСЮК

У статті розглядається проза відомої української письменниці Галини Тарасюк, чий роман “Сестра моєї самотності” став першим феміністичним твором у вітчизняній літературі.

В українській феміністичній прозі на рубежі кінця ХХ століття – першого десятиліття ХХІ віку помітне місце посідає творчість Галини Тимофіївни Тарасюк. На сьогоднішній день вона майже не досліджена. Виняток складають фрагменти дисертаційної праці А. Галича [2], невеликі розвідки Ю. Коваліва [5], І. Яремчук [8] тощо. Актуальність даної праці полягає в спробі феміністичного прочитання романної творчості Г. Тарасюк.

Майбутня письменниця народилася 26 жовтня 1948 року в селі Орлівка Теплицького району на Вінничині. Після закінчення середньої школи викладала англійську мову у восьмирічній школі, працювала в районній газеті. Вищу освіту здобула в Чернівецькому університеті. Потім працювала в районних, міських і обласних газетах на Буковині, на місцевому телебаченні, в Чернівецькому літературно-меморіальному музеї імені Юрія Федьковича. Галина Тарасюк редагувала першу демократичну буковинську газету “Час”, очолювала Жіночу Громаду Буковини. Останні десять років проживає в Києві. Працювала в “Літературній Україні”. Зараз – в “Українській літературній газеті”.

Галина Тарасюк свою творчу діяльність розпочала з поезії. Дебютною була збірка “Смерековий міст” (“Радянський письменник”, 1976). У видавництві “Молодь” у 1982 році виходить її збірка “Множина”, згодом – “Горельєфи” (1988), у “Радянському письменнику” – “Жайворове поле” (1987) і “Зерна полину” (1991). Вірші Галини Тарасюк окремими виданнями виходили в Ужгороді “Світло джерела”, “Сотворіння гнізда” (Карпати, 1984, 1989). У Чернівцях друкувалася поетична збірка “На трійцю дощ” (Місто, 1998). Її вірші друкувалася в зарубіжній періодиці німецькою, італійською, киргизькою, латиською, румунською мовами. Окремою книжкою в московському видавництві «Советский писатель» надруковано збірку “Свет родника” (1989). З початку 90-х років минулого століття все частіше виходять книжки прози Галини Тарасюк: “Любов і гріх Марії Магдалини” (Чернівці, 1995), “Дама останнього лицаря” (Чернівці, 2004), “Між пеклом і раєм” (Чернівці, 2005), “Короткий танець на Відінськiм балу” (Бровари, 2009), “Храм на болоті” (Бровари, 2007), “Цiнь Хуань Гонь” (Біла Церква, 2008), “Сестра моєї самотності” (Бровари, 2009) та ін.

За свою творчість Галина Тарасюк стала лауреатом різних літературних премій – журналу “Березиль” та родини Нитченків за кращий прозовий твір року (2002, 2003, 2004 рр.), обласної літературно-мистецької премії ім. Сидора Воробкевича (м. Чернівці), Всеукраїнської літературної премії ім. Володимира Сосюри та премії Ліги українських меценатів ім. Дмитра Нитченка. Нагороджена Відзнакою Президента “Орден княгині Ольги” 3-го ступеня та медаллю “Незалежність України” Міжнародного Академічного Рейтингу популярності “Золота Фортуна”. Наприкінці 2008

року письменниця отримала Київську обласну премію імені Григорія Косинки за іронічно-сатиричний роман “Цінь Хуань Гонь”, опублікований під назвою “Гуляйтроя” в журналі “Березіль”. Вона є лауреатом літературної премії імені Олеса Гончара і низки інших літературних нагород.

“Твори представляють Галину Тарасюк як прихильницю фемінної, навіть феміністичної, проблематики. Водночас, це не те “мислення тіла”, що “репрезентується тілесно й конкретно”, сповнене суб’єктивізму, автобіографічності, емоційної афектації в сюжеторозвитку, що його схильні бачити у “жіночій прозі”. Навпаки, інтенсивний перманентний екзистенційний пошук характеризує письмо Г. Тарасюк [8, с. 137]”.

Перший феміністичний роман Г. Тарасюк – “Сестра моєї самотності” (1992). У часописі “Буковинський журнал” він друкувався під назвою “Смерть – сестра моєї самотності”. Сучасну назву отримав у 2008 році після кардинальної переробки авторкою. Його публікація викликала чимало критичних відгуків. В. Агеєва зазначала, що “жіноче сприймання, жіночий погляд на речі, врешті, жіночий голос визначальні в поліфонії твору [1, с. 158]”. Щоправда, це було сказано про Лесю Українку, однак є цілком справедливим і щодо роману “Сестра моєї самотності”, що написаний у формі відвертої сповіді головної героїні – української письменниці Олександри Рибенко-Ясінської, “яка вийшла з минулої радянської епохи, але так і не вписалася в новітню епоху незалежної України. Колись вона належала до верхівки радянського суспільства, оскільки була дружиною високопоставленого партійного чиновника, своєрідного “сірого кардинала” в керівництві Компартії України, а потім стала звичайною пенсіонеркою, старою хворою жінкою, що несе свою гірку покуту, і водночас шукає істину”. [2, с. 101–102].

Концептуальним і вагомим у розкритті естетичного змісту роману є асоціонім Гора. Цей троп, в основі якого лежить перехід загальної назви у власну, у творі Г. Тарасюк є надзвичайно багатозначним. Спочатку він виринає в уявному монологі головної героїні Олександри Рибенко-Ясінської і звернений до її подруги, теж письменниці Лариси Орленко, що яскравим дебютом свого часу увірвалася в літературу, однак її високохудожні твори дисонували з тодішньою ідеологією, а тому доля їхньої авторки виявилася трагічною. Спершу вона перетворилася в алкоголичку, а потім пішла з життя. Звертаючись до мертвої Лори (так Олександра називала подругу), Рибенко-Ясінська наголосила: “Всі ми – у підніжжі вигаданої ілюзорної Гори, зітканої із райдужних міражів мільйонів мертвих і живих, і не народжених. Всі ми в підніжжі, Лоро! [7, с. 17]”. В її уяві Гора постає як величезна піраміда, підніжжя якої – це мільйони громадян, живих і мертвих. Олександра прагне опинитися на її вершині. Різними підступними шляхами їй вдається видертися на вершину. Героїня використовує всі блага Гори, їздить на чоловічій службовій машині “Чайка”, молодий водій прислужує їй, виконуючи всі забаганки.

Асоціонім Гора у романі Галини Тарасюк прямо пов’язаний з іншим, близьким за змістом асоціонімом Вершина. Олександра Рибенко-Ясінська прекрасно розуміє, що досягши Вершини, вона там довго не затримається, адже вона нечесним шляхом долізла туди: “Вершини надійно сідлають ті, що повзуть, повзуть, шур-шур-шур... Такі знають ціну і вершинам, і собі – на вершинах... [7, с. 25]”.

Добравшись неправедним шляхом до Вершини, героїня Галини Тарасюк була горда того, що досягла її: “Височієш, мов айсберг, холодний, блискучий айсберг в океані пристрастей, що б’ються, запінившись, у твоє крижане підніжжя. Від сьогодні ти сама – вершина. Чуйте, ВЕР-ШИ-НА! [7, с.69]”. Але перебування там стало для Олександри початком поразки: вона поволі стала втрачати позитивні людські якості, перетворившись на маленький гвинтик бюрократичної державної машини, складовою якої став чоловік, Станіслав Ясінський, який перейшов на роботу до ЦК Компартії України, де стрімко зробив кар’єру, ставши ідеологом партії, досягши Олімпу. “Олімп у такому розумінні Г. Тарасюк є ніщо інше, як останній щабель у градації асоціонімів: *Гора – Вершина – Олімп*. З *Олімпом* прямо пов’язаний асоціонім *ВЛАДА*” [2, с.103]. Для Олександри “Вла-да – от що на світі наймиліше, найсолодше, найсильніше! [7, с.28]”. Лише наприкінці життя героїня зрозуміла безперспективність свого шляху до вершини влади, і тоді перед нею постала дилема, що ж таке *ВЛАДА* – “страшна спокуса від Бога чи диявола?! [7, с. 28]”.

Там, на вершині влади, до героїні приходять розуміння, що в житті трапляються речі, на які не поширюються закони жодної з влад. Передусім це стосується таланту, адже перебування на владній вершині не принесло Олександрі творчого натхнення, щастя творчості. Вона швидко зрозуміла, що творче безпліддя можна компенсувати грішми. Знаючи, що її подруга Лора – Лариса Орленко не мала можливості друкуватися під власним ім’ям, Олександра Рибенко-Ясінська примусила талановиту письменницю, щоб та за певну винагороду писала для неї романи, які друкувала під своїм ім’ям, отримуючи схвальні відгуки критики. Так посередність, яка пробилася на вершину Гори, стала класиком, зазнала “СЛАВИ ТАЛАНОВИТОГО РОМАНІСТА [7, с.40]”. “Асоціонім *СЛАВА ТАЛАНОВИТОГО РОМАНІСТА* показує мімікрію свідомості головної героїні, яка працею літературного негра створила собі пам’ятник нерукотворний і страшенно пишалася тим, що “на скрижалях рідної духовності золотими буквами викарбуване твоє ім’я: Олександра Рибенко-Ясінська! О Рибенко-Ясінська. О! Рибенко-Ясінська! Не те що якісь там тичини-патичини, ахи-махи, орленки-біденки... [2, с. 104]”.

Маючи досить обмежені творчі можливості, головна героїня стає відомим автором. “Самогубство Лори “у віці Лесі Українки” в романі Г. Тарасюк стає пророцтвом для української фемінної епохи, яка виганяє зі світу національну духовну жінку [4, с. 447]”.

Роман Галини Тарасюк – це відверта жіноча сповідь Олександри Рибенко-Ясінської, де головним мотивом є аналіз соціальних і психологічних причин, що привели її падіння.

У розв’язці роману виходить друком книжка Лариси Орленко, де Олександра постає лише упорядницею, а не автором творів, що були написані подругою для неї, зокрема й відомого роману “Криваві заграви”, який приніс славу Рибенко-Ясінській. Ця подія виявляється великим потрясінням для героїні, у неї трапляється серцевий напад. Падаючи на руки чоловіка, у згасаючій свідомості Олександри випливають слова: “*Finita la kommedia...* От тільки, здається, ГОЛОВНИЙ РЕЖИСЕР ще не придумав для неї правдивий і справедливий кінець...”

– Чому ж... Придумав: VINCERE, AUT MORI. TERTIUM NON DATUR”. “ПЕРЕМОГА АБО СМЕРТЬ. ТРЕТЬОГО НЕ ДАНО”, – каже хтось тихо, ледве чутно, немовби з позасвіття... [7, с. 342]”.

Ю. Ковалів, аналізуючи особливості жіночого письма Галини Тарасюк, наголошував: “Письменниця – тонкий психолог, вона перед своїми персонажами відкриває простір, аби вони через гіркотні сумніви та підозри самі дійшли до розуміння вірогідної істини, potwierдили припущення Сімони де Бовуар, що “жінка уважніша, ніж чоловік, до самої себе і до світу [5, с. 294]”.

“Сестра моєї самотності” – це роман, що репрезентує відверту сповідь героїні – української письменниці Олександри Рибенко-Ясінської, яка вийшла з минулої радянської епохи, але так і не вписалася в новітню епоху незалежної України. Колись вона належала до верхівки радянського суспільства, оскільки була дружиною високопоставленого партійного чиновника, своєрідного “сірого кардинала” в керівництві Компартії України, а потім стала звичайною пенсіонеркою, старою хворою жінкою, що несе свою гірку покуту, і водночас шукає істину. Саме від імені цієї героїні авторка веде розповідь у романі” [2, с. 101–102].

Продовженням феміністичної проблематики Галини Тарасюк стали її жіночі романи “Гаспид і Маргарита”, “Покоївка”, “Мій третій і останній шлюб”, “Хижачка”. “Жіночі романи” – я назвала свою книжку саме так з двох причин: з протесту проти огульного ставлення до прози, написаної жінками, як до чогось менш вартісного (хоча жінки-письменниці, здавалось би давним-давно довели світові, що міра таланту, як і велич душі, від статі не залежать), та з переконання, що ніщо так правдиво не характеризує і яскраво не відтворює до подробиць історію людства взагалі і кожного народу зокрема, як долі жінок, описану в кращих взірцях світової літератури, починаючи від трагічних героїнь давньогрецького епосу аж до не менш драматичних негероїнь новочасної літератури” [6, с. 3], – зазначала Г. Тарасюк.

Зі сторінок цих творів ми бачимо жінок різних соціальних статусів: можновладну хижачку Маргариту (“Гаспид і Маргарита”), безвільну Віорелію (“Покоївка”), іронічну Ганну (“Мій третій і останній шлюб”). Докладніше розглянемо останній з названих творів – роман “Хижачка”, головною героїнею якого є наївна й непорочна дівчина Ясочка з глухого подільського села, що потрапляє в зовсім інший світ, перебравшись з подругою до Києва. Уже перше знайомство читачів з цими героїнями показує, що вони є діаметрально протилежними: “столична” шалапутна Алла” [6, с.216] і неспокушена Ясочка, “що маком сиділа після школи біля тата з мамою” [6, с.216].

Почувши від Ясочки, що Алла кличе за собою до Києва її доньку, “мама вжахнулася, взялася за голову, а тоді – в боки, бо чувала, якою “дорогою вибивається в люди” шалапутна Алла” [6, с.216-217].

Фактично, через образи двох молодих дівчат – Алли і Ясочки – Галина Тарасюк показує два діаметрально протилежні соціальні типи сучасної молоді. Алла – “вся в блискітках і “закльопках”, ще й у пупі сережка, а у вухах – по чотири” [6, с. 221]. “Ваша Алла – повія з Окружної” [6, с. 234], – так характеризує Ясочкину подругу Микита Платонович, старий художник, у якого невдовзі поселилася Ясочка, щира, наївна дівчина, що зовсім не знала життя, перебуваючи в якомусь вимріяному

віртуальному світі, де все перебуває в гармонії. І навіть потреба тяжко працювати, не лякала її. Героїня “щоранку бігла до свого секонд-хендівського ганчір’я, пірнала з головою у базарний шарварок, а ввечері, вивітривши його дух на дніпровських пляжах, поверталася, свіжа і чиста, як рибонька, у “свій музей”, де не міг її дочекатися з вечерею добрий і лагідний, мов святий з ікони, Микита Платонович” [6, с. 253].

Алла виявилася причетною до вбивства художника, “в якого хата завалена всякими речами, ну цим... як його... антикваріатом” [6, с.280], винною в чому оголосили Ясочку.

Фемінізм як напрям сучасного літературознавства зароджується на Заході в праці С. де Бовуар “Друга стать”. Її ідеї знайшли продовження й розвиток у книзі Кейт Міллет “Сексуальна політика” (1969). Американка проводить різницю між поняттями “стать” і “рід”. Перше з них є суто біологічним, а друге – психологічним. Аналізуючи творчість Лоуренса, Міллера, Жана Жене, Кейт Міллет доводить, що всі вони підходять у творчості до жінки як безпечної, підвладної і безликої істоти, яка є своєрідним символом сексуальних уявлень чоловіків, правителів і ревнісних поцінувачів патріархату, де сильний підпорядковує собі слабкого, старший – молодшого, чоловік – жінку.

Фемінізм заперечує фалоцентризм в усіх сферах людської діяльності, зосереджуючись на своєрідності і функціях роду в написанні й інтерпретації літературних текстів.

Тамара Гундорова наголошувала: “Якою постає жінка в дзеркалі “чоловічої” літератури? Передусім вона бачить власну демонічну природу. Як Оксана із “Ночі перед Різдом” у Гоголя. Демонізація жіночого начала, якою прикметна творчість Гоголя, вказує на давню традицію ототожнення жінки з “грішною” природою. У жіночій же літературі “жіночий нарцисизм розгортається не іконічно, а естетично. Це, отже, варіант естетизованої дзеркальності” [3, с.91]. Це передусім у творчості О. Кобилянської, а також століття по тому в “Польових дослідженнях з українського сексу” О. Забужко. “У повісті Забужко жіночий нарцисизм натомість ніби повертається до свого пражіночного джерела, стає не відважним, але інфантильним. Це, так би мовити, постколоніальна структура дзеркальності. Відкриття на місці емансипованої жінки дівчини, яка плаче, перебуваючи всередині чоловічої патріархальної батьківської колоніалізованої культури перекриває феміністичне оскарження “слабкості” українських чоловіків, що становить фабулу твору” [3, с.93–94].

Галина Тарасюк започаткувала новітню українську феміністичну прозу, де очима жінки спробувала показати різні жіночі соціальні типи, що існують у вітчизняній літературі. Головний акцент вона зробила не на сексуальності, вживанні обценної лексики, як це ми бачимо в творах багатьох українських письменниць-феміністок, а на розкритті психології, внутрішнього світу героїв. І це їй удалося.

Дана праця є фрагментом майбутньої історії української літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєва В. П. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації : монографія / В. П. Агеєва. – [2-ге вид., стереотип.]. – К. : Либідь, 2001. – 264 с.

2. Галич А.О. Художні пошуки в українській постмодерній прозі: асоціонічний вимір : дис. ...канд. філол. наук : 10.01.01 "Українська література" / Галич Артем Олександрович. – Луганськ, 2009. – 196 с.
3. Гундорова Тамара. Жінка і дзеркало // Ї. – Культурологічний журнал / Гундорова Тамара Іванівна. – 2000. – № 17. – С. 87 – 94.
4. Зборовська Н. В. Код української літератури : Проект психоісторії новітньої української літератури : монографія / Н. В. Зборовська. – К.: Академвидав, 2006. – 504 с.
5. Ковалів Юрій. Романні експерименти Галини Тарасюк / Юрій Ковалів. – Тарасюк Галина. Трепанация : Літературознавчі праці, рецензії, відгуки. Роздуми, інтерв'ю. – Бровари : Відродження, 2006. – С. 287–294.
6. Тарасюк Галина. Жіночі романи / Тарасюк Галина Тимофіївна. – Бровари : Відродження, 2006. – 288 с.
7. Тарасюк Галина. Сестра моєї самотності / Г. Т. Тарасюк. – Бровари : Вид-во ПП "МН ТРК "Відродження", 2009. – 322 с.
8. Яремчук Ірина. З Буковини до Києва : Галині Тарасюк – 60! / Ірина Яремчук // Дзвін. – 2008. – № 10. – С. 137–139.

SUMMARY

The article deals with feministic prose of Galina Tarasyuk whose novel "The Sister of my Solitude" came to be the first feministic novel in Ukrainian literature.

Олена Балабан

ІНТРИГА ГЕНДЕРНИХ ПІЗНАНЬ У ЛІНГВІСТИЦІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ)

В статті осмислюється новий напрям лінгвістичних досліджень, що базується на визначенні соціального та культурного маркування специфіки статі (gender) в мові. Авторка зосереджується на вирішенні деяких аспектів лінгвокультурологічного характеру, репрезентації окремих концептів з точки зору чоловіків та жінок, дискурсологічні аспекти при комунікації чоловіків та жінок тощо.

В останнє десятиріччя у вітчизняному мовознавстві все більш виразно виокремлюється новий напрям дослідження, що базуються на соціально та культурно маркованій специфіці статі (gender) [1, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15]. Проте, на наш погляд, не вирішеними залишаються деякі аспекти лінгвокультурологічного характеру, репрезентація окремих концептів з точки зору чоловіків та жінок, дискурсологічні аспекти при комунікації чоловіків та жінок тощо.

Метою статті є порівняти та проаналізувати результати гендерних досліджень, що були проведені на матеріалі англійської та російської мов.

Існує думка, лінгвістична традиція, що враховує фактор статі, йде коріннями до античного світу, коли почалося осмислення категорій природної статі (sexus) та граматичного роду (gender). Однак правомірним буде і твердження відносно того, що статоролева традиція суспільної свідомості бере свій початок у давньокитайській філософії з її основними поняттями – **ян** та **їнь**. Концепція про взаємодію полярних сил **ян** та **їнь** як базових сил руху, дуалізм яких виражається в невід'ємній єдності та боротьбі світлого та темного, твердого та м'якого, чоловічого та жіночого в природі – стала основою вчення про символи взаємодії протилежностей. Вчення про **ян** та **їнь** відвіку засвоїла вся китайська філософія одночасно з вченням про п'ять стихій як першоелементів природи, згідно до